

ระบบการศึกษาที่

คุณธรรมนำความรู้

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี

๓๗๐.๑๑๔

ส ๖ ๙ ๑ ร

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

ระบบการศึกษาที่คุณธรรมนำความรู้

โดย ศ.นพ.ประเวศ วะสี : กรุงเทพฯ, ๒๕๕๐

๓๒ หน้า

ISBN : 978-974-559-940-6

๑. การศึกษากับคุณธรรม ๒. ประเวศ วะสี

๓. ชื่อเรื่อง

พิมพ์ครั้งที่ ๑

มกราคม ๒๕๕๐

สิ่งพิมพ์อันดับที่

๑๓/๒๕๕๐

จำนวน

๓,๐๐๐ เล่ม

ผู้จัดพิมพ์เผยแพร่

สำนักงานมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

ถนนสุขุโขทัย เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

โทร. ๐๒-๖๖๘-๗๑๒๓ ต่อ ๒๕๑๘-๒๐

โทรสาร ๐๒-๒๔๓-๑๑๒๙

website : <http://www.onec.go.th>

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล นนทบุรี

โทร. ๐๒-๙๖๘-๐๖๖๑-๓ โทรสาร ๐๒-๙๖๘-๐๖๖๔

ระบบการศึกษาที่คุณธรรมนำความรู้

ศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี

พมขอเสนอโมเดลรัฐบาลปัจจุบันที่มีนโยบายเสริมสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมคุณธรรม เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ ถ้าเราช่วยกันพยายามทำความเข้าใจ และช่วยกันทำเรื่องนี้ให้ดี ประเทศไทยจะพลิกแผ่นดิน เพราะการศึกษาเป็นระบบใหญ่ที่ไปเกี่ยวข้องกับชีวิต จิตใจ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สุขภาพ ทั้งหมด เราอย่าไปมองแยกส่วน ที่จริงอยู่รวมกันทั้งหมด ถ้าเราจัดเรื่อง “คุณธรรมนำความรู้” นี้ให้ดีก็จะพลิกแผ่นดิน ทั้งเรื่อง เศรษฐกิจ จิตใจ ครอบครัว สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ ทั้งหมดทุกเรื่อง และจริงๆ ตัวมันเอง เป็นการเมืองพื้นฐานที่จะสร้างความเข้มแข็งขึ้นมา ก่อนอื่นผมขอให้กำลังใจท่านผู้บริหาร ครูอาจารย์ทุกท่าน ซึ่งผมก็พูดมานานกว่า ๑๐ ปีแล้วว่า ครูเป็นเมล็ดพันธุ์แห่งความดี

“การศึกษาหมาหางด้วน”

พุทธทาสภิกขุ

ทำไมการศึกษาจึงต้องดูยา
เรื่องคุณธรรมจริยธรรม?

“การศึกษาหมาหางด้วน” พุทธทาสภิกขุ

ผมขอเริ่มจากท่านอาจารย์พุทธทาส ท่านบอกว่า “การศึกษาหมาหางด้วน” ที่ท่านบอกว่ามันด้วนไป เพราะท่าน เห็นว่าการศึกษาคือการเรียนรู้ ๓ เรื่อง คือ ๑) เรียนรู้หนังสือ หมายถึง วิชาต่างๆ ๒) เรียนรู้อาชีพ และ ๓) เรียนรู้จริยธรรม ท่านบอกว่าจริยธรรมมันด้วนไป ด้านครูอาจารย์ ผู้บริหารการศึกษาได้ฟังท่านอาจารย์พุทธทาส ก็พยายามทำเรื่องจริยธรรม คงต้องมองว่าทำไมท่านอาจารย์พุทธทาสพูดอย่างนั้น ทำไม การศึกษาจึงดูยาต่อเรื่องคุณธรรม จริยธรรม เราต้องตีประเด็นนี้ ไม่ใช่ว่ารัฐบาลพูดอย่างนี้ แล้วเราก็ฮือฮาทำอะไรไป ซึ่งก็จะไม่ได้ ผลอีก ต้องถามว่าที่ผ่านมา นั้น ไม่ใช่ไม่ทำ ทำ แต่ทำไมไม่ เกิดผล

ระบบการศึกษาที่เอาวิชาเป็นตัวตั้ง

+

วิชาจริยธรรม

ไม่เกิดจริยธรรม

จริยธรรมคือวิถีชีวิต

ผมคิดว่าที่เป็นอุปสรรคที่สุด คือ **ระบบการศึกษาที่เอาวิชาเป็นตัวตั้ง** เราอาจจะไม่รู้สึกรู้สียง เพราะเราค้นเคยกับเรื่องเหล่านี้มาตั้ง ๑๐๐ กว่าปีแล้ว การศึกษาที่เอาวิชาเป็นตัวตั้ง จะเป็นเรื่องใหญ่ที่สุด ระบบการศึกษาจะเน้นว่าเรียนวิชาอะไร ใช้ตำราอะไร สอบวิชาอะไร และสำเร็จวิชาอะไร เรื่องนี้มีความเห็นของนักปราชญ์ เช่น ท่านเจ้าคุณพรหมคุณาภรณ์ พุทธมา ๒๐-๓๐ ปี ว่าการศึกษาแยกส่วน แยกว่าชีวิตก็อย่างหนึ่ง การศึกษาก็อย่างหนึ่ง และการศึกษาไปเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ไม่ได้เอาชีวิตเป็นตัวตั้ง นี่คือนักปัญหาใหญ่ของการศึกษาทั่วโลก คือการเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ไม่ได้เอาชีวิตเป็นตัวตั้ง ไม่ได้เอาไว้ที่เดียวกัน คือชีวิตกับการศึกษาต้องอยู่ที่เดียวกัน แต่การศึกษาไปอยู่กับตำรา ไปอยู่กับ

หนังสือ ที่ผมชอบพูดบ่อยๆ เพราะทำให้เห็นภาพว่าเด็กนักเรียน ไม่อยากคุยกับพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย เพราะคุยแล้วไม่ได้คะแนน คะแนนไปอยู่ที่ห้องวิชา แต่ที่จริงพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย มีความรู้ในตัวมากที่น่าจะเรียนรู้ แต่เนื่องจากการศึกษาไปเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ก็จะตัดขาดตรงนั้น จริงๆ แล้วเรื่องนี้มีคนเตือนตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๕ เมื่อการศึกษาแผนปัจจุบันออกมาได้ ๘ ปี ว่าการศึกษาแบบนี้จะทำให้คนไทยขาดจากรากเหง้า ผู้ที่เตือน คือ พระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ปรากฏในบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร สมณสารที่พิมพ์ออกมารวม ๘ เล่ม เล่มหนึ่งว่าด้วยเรื่องการศึกษา รากเหง้าคือวัฒนธรรม วัฒนธรรมอยู่ในฐานชีวิต การเอาวิชาเป็นตัวตั้งก็จะขาดจากรากเหง้าของชีวิต และอันนี้เป็นปัญหาใหญ่ที่กระทบเรื่องสังคม เศรษฐกิจ จิตใจ และสิ่งแวดล้อมทั้งหมด

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ศาสตราจารย์วิจิตร ศรีสอ้านกล่าวว่าหากนำจริยธรรมไปทำเป็นวิชา จริยธรรมก็จะไม่เกิดเพราะจริยธรรมไม่ใช่วิชา จริยธรรม คือวิถีชีวิต ที่ผ่านมาเราคุ่นเคยในลักษณะที่ว่าพอจะเรียนรู้หรือทำอะไร เราก็สอนวิชานั้นที่จริงมนุษย์จะเรียนรู้ได้ดีจากการปฏิบัติ การฝึกนั่ง ยืน เดิน ได้ ล้วนแต่มาจากการปฏิบัติทั้งนั้น ถ้าเราเรียนเป็นวิชา วิชาว่าด้วยการเดิน การยืน ประกอบไปด้วยกระดูกก็ขึ้น กล้ามเนื้อก็มัด กล้ามเนื้อทำอะไรบ้าง ถึงจะยืนได้ไม่อย่างนั้นเราก็จะไม่เป็น ท่านอาจารย์พุทธทาสจะย้ำว่า **การเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด คือ การปฏิบัติและการได้ผลจากการปฏิบัติ ที่เรียกว่าปฏิเวท**

คือผลจากการปฏิบัติ เพราะผลจากการปฏิบัติจะช่วยบอกหรือ feedback ว่าการปฏิบัตินั้นถูก วิธีคิดนั้นถูก ถ้าเราไปไม่ถึงผลของการปฏิบัติ เราก็มไม่มีอะไรจะบอกกลับมาว่า ที่เราคิดอย่างนั้น เราสอนอย่างนั้น ถูกหรือไม่ ท่านจึงบอกว่าสำคัญที่สุดคือการทำปฏิบัติ และได้ผลจากการปฏิบัติ เสร็จแล้วนักวิชาการถึงเข้ามานิยาม บางที่ยังไม่รู้ว่าจะเรียกอะไร นักวิชาการถึงเข้ามานิยาม เรียกต่าง ๆ กัน เป็นการเรียนปริยัติ ไปไม่ถึงปฏิบัติ ฉะนั้นก็ไปไม่ถึงปฏิบัติ จึงตัวนอนอยู่ ตรงนี้ที่สำคัญ คือเครื่องมือมีมากในสังคมไทย แต่ขาดการออกแบบทุกเรื่อง เรื่องเศรษฐกิจ สังคม และทุกเรื่อง มีเครื่องมือมาก ยกตัวอย่างมีค้อน มีสิ่ว เป็นเครื่องมือ นำมาแกะหิน แกะอะไรก็ได้ แต่ถ้าไม่มีการออกแบบ เราจะแกะเป็นพระพุทธรูป แกะเป็นรูปช้างหรือแกะเป็นอะไรไปเรื่อย ๆ

การออกแบบทำอย่างไรจะได้กล่าวต่อไป เพราะการที่จะพูดแต่เรื่องนามธรรม สิ่งที่ยากให้เกิดขึ้นคงไม่เกิด และถ้าไปพูดเรื่องคุณธรรมแยกส่วนก็ไม่ได้ คุณธรรมต้องเชื่อมโยงกับเรื่องเศรษฐกิจ ครอบครัวย สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม เรื่องทั้งหมดจะไม่แยกส่วนกันออกไป แล้วก็ไม่ต้องไปทำแบบแยกส่วนด้วย

จะสร้างคุณธรรมได้ต้องเข้าใจวัฒนธรรม

วัฒนธรรม = วิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชน
ที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหนึ่ง ๆ

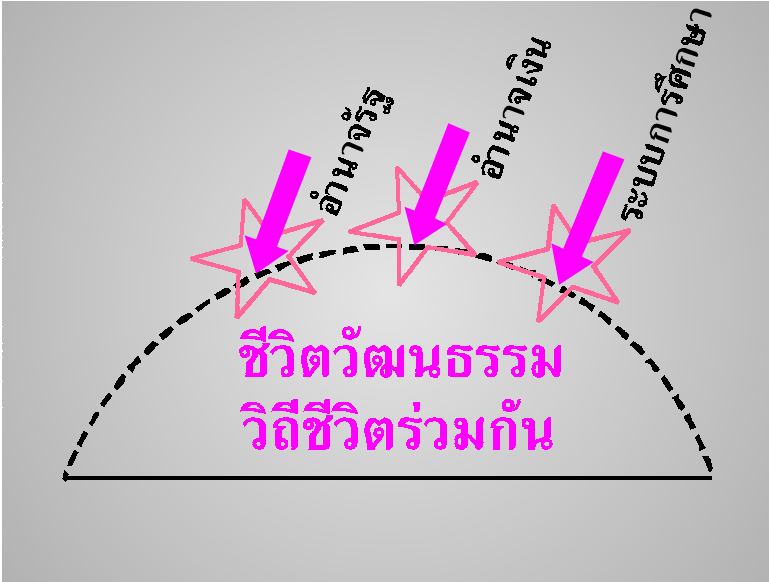

วิถีชีวิตร่วมกันหรือวัฒนธรรม

การจะสร้างคุณธรรมได้ต้องเข้าใจวัฒนธรรม ปัจจุบันความเข้าใจวัฒนธรรมเบี่ยงเบนไปมากในสังคมไทย เพราะเราใช้คำว่าศิลปวัฒนธรรมจนติดปาก ทำให้ความหมายของวัฒนธรรมไปติดกับการร้องรำทำเพลง ศิลปวัตถุ เพราะเราใช้คู่กันไป การที่จะทำเรื่องคุณธรรมได้ ต้องเข้าใจวัฒนธรรมว่า **วัฒนธรรม** หมายถึงวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหนึ่ง ๆ สิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน มนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในสิ่งแวดล้อมใด ก็ต้องดิ้นรนต่อสู้ เรียนรู้ที่จะอยู่ให้ได้ และอยู่ให้ได้ดีในสิ่งแวดล้อมนั้นๆ

ฉะนั้นเนื่องจากสิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน วัฒนธรรมจึงมีความหลากหลาย ที่เรียกว่าความหลากหลายทาง

วัฒนธรรม นี่คือจุดเด่นทางวัฒนธรรม ซึ่งจะไม่เหมือนกัน วิถีชีวิตของคนในถิ่นภูเขา ริมทะเล อากาศร้อน อากาศหนาวจะไม่เหมือนกัน และความที่วัฒนธรรมต้องสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม จึงทำให้อยู่ได้ และจะต้องรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างไร วิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหนึ่ง ๆ มีทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในนั้น มีคุณค่าร่วมกัน มีการทำมาหากิน ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ดูแลรักษาสุขภาพ มีการใกล้เคียงความขัดแย้ง มีความยุติธรรมในชุมชน มีศาสนาอยู่ในกรอบของวัฒนธรรม ครบหมดทุกอย่าง เพราะในวิถีชีวิตร่วมกันก็ต้องทำงาน ต้องมีกติกา ขนบธรรมเนียมประเพณี มีภาษาสำหรับการสื่อสาร มีศิลปะ สุนทรียกรรมต่าง ๆ ต้องรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ และจะต้องมีวิธีการใกล้เคียงความขัดแย้งเมื่อเกิดขึ้นและต้องมีความยุติธรรม ถ้าขาดความยุติธรรมจะอยู่ร่วมกันไม่ได้ ศาสนาก็จำเป็น ฉะนั้นในวัฒนธรรมจะมีศาสนาอยู่เสมอ มนุษย์แต่เดิมอยู่ในที่ที่เรียกว่า “cultural pocket” อยู่ใน pocket ทางวัฒนธรรมอยู่เป็นหย่อม ๆ ที่ต่างกัน และในนั้นเป็นที่เรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง เรียนรู้เรื่องการทำงาน เรื่องการอยู่ร่วมกัน เรื่องศิลปะ เรื่องศาสนา เรื่องความยุติธรรม โดยรวมทุกเรื่อง ฉะนั้นมนุษย์จึงอยู่มาได้เป็นพัน ๆ ปี เพราะเรื่องวัฒนธรรมช่วยให้เกิดความมั่นคง

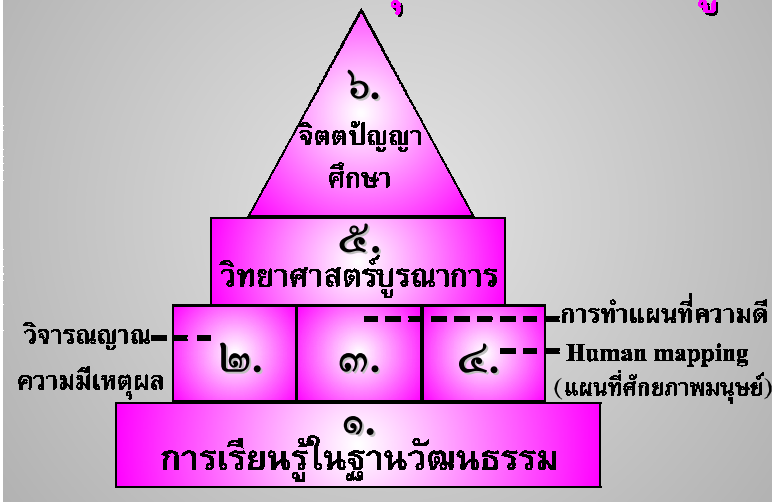

ต่อมามีอำนาจที่แรงมาก ๓ อย่างเข้ามากระแทก วัฒนธรรม คืออำนาจรัฐ อำนาจเงินและระบบการศึกษา เพราะเกิดขึ้นนอกวัฒนธรรม ในกรอบวัฒนธรรมที่มนุษย์อยู่ ช่วยให้ เกิดความอบอุ่น ความยั่งยืน เมื่ออำนาจ ๓ อย่างเข้ามากระทำ ตรงนี้ (๑) อำนาจรัฐเป็นอำนาจที่อยู่นอกวัฒนธรรม (๒) อำนาจเงินเข้ามา และขณะนี้เงินมีขนาดใหญ่เชื่อมโยงกับเงินต่างประเทศ เข้ามากระแทกทำให้วัฒนธรรมแตก ตัวอย่าง เช่น ร้านค้าปลีก ขนาดใหญ่ที่อาศัยทุนจากต่างประเทศ เข้ามากระแทกวิถีชีวิต รายเล็กรายน้อยที่เคยอยู่ร่วมกัน ทำมาหากินเลี้ยงลูก เลี้ยงหลาน และ (๓) ระบบการศึกษาคือเป็นระบบนอกวัฒนธรรมที่คิดขึ้นมา จะเห็นว่าระบบการศึกษาอยู่นอกสังคมคือไม่รู้ร้อนรู้หนาวกับสังคม เอาวิชาเป็นตัวตั้ง ไม่รวมทุกข์ร่วมสุข ไม่รวมแก้ปัญหา จึงอ่อนแอ

ตัวอย่างเช่น การผลิตบุคลากรด้านสาธารณสุข แพทย์จบมาแล้วไม่สามารถไปทำงานในชนบทได้ เพราะการผลิตแพทย์อยู่นอกวัฒนธรรม ในขณะที่บางคน เวลาไปทำงานกับชุมชน เชื่อมตัวเองเข้าไปกับวัฒนธรรมได้จะมีความสุขมาก อยู่ในชนบทได้อย่างยั่งยืน มีความสุขในการทำงาน แต่ส่วนใหญ่ทำไม่ได้ เพราะว่าการผลิตแพทย์อยู่นอกวัฒนธรรม

ข้อมูลทางสาธารณสุขระบุว่าขาดแคลนแพทย์ในชนบท แต่ผลิตมากเท่าใดก็แก้ปัญหาไม่ได้ เพราะการแก้ปัญหามุ่งที่จะเพิ่มเงินให้แพทย์เท่านั้นเท่านี้ แสดงถึงความไม่เข้าใจ แต่ว่าขณะนี้เริ่มมีความคิดที่ถูกต้อง เช่นที่จังหวัดขอนแก่น องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำพอง ได้พิจารณาคัดเลือกเยาวชนในพื้นที่ไปเรียนพยาบาล โดยออกค่าใช้จ่ายให้และมีความสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา เมื่อจบแล้วกลับมาทำงานในชุมชน เรียกว่าพยาบาลของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน ซึ่งเขาจะทำงานในชุมชนได้ อันนี้มาจากฐานวัฒนธรรม แต่ถ้าทั้งหมดนี้มาจากนอกวัฒนธรรม เขาจะทำงานในชุมชนไม่ได้ ฉะนั้นตรงนี้เราต้องทำความเข้าใจเรื่องฐานวัฒนธรรมความดี แล้วนำมาสู่การออกแบบ

ระบบการศึกษาที่คุณธรรมนำความรู้

การออกแบบจะมีอิฐอยู่ ๓ ก้อนใหญ่ ที่มาประกอบกันเป็นระบบการศึกษา คือ (๑) วัฒนธรรม (๒) วิทยาศาสตร์ (๓) จิตตปัญญาศึกษา จะต้องนำมาประกอบกันและมีอิฐก้อนอื่นมาเสริมด้วย

ก้อนที่ ๑ ฐานของการเรียนรู้ต้องเป็นฐานวัฒนธรรม การศึกษา/โรงเรียนต้องเข้าไปเชื่อมกับฐานชุมชนให้มากที่สุด เพื่อเข้าไปสู่ฐานวัฒนธรรม เพราะในชุมชนจะมีทุกอย่าง ตั้งแต่การทำงาน การรักษาสุขภาพ สิ่งแวดล้อม ความยุติธรรม การไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง ฯลฯ และมีผู้คนจำนวนมากในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน พระ เป็นต้น การจะทำเช่นนั้นได้ โรงเรียนต้องลดเวลาการเรียนที่เอาวิชาเป็นตัวตั้งลง ไม่เช่นนั้นจะ

ทำไม่ได้ เรื่องนี้ต้องการการตัดสินใจเชิงนโยบาย ความกล้าจากผู้บริหาร เพื่อให้เด็ก/เยาวชนได้มีโอกาสเรียนรู้ แลกเปลี่ยนกับพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ที่สำคัญคือฐานครอบครัว ฐานวัฒนธรรมคือฐานทางศีลธรรม เพราะในครอบครัวไม่มีใครโกงใคร ไม่ได้คิดเอาเงินเป็นตัวตั้งว่าจะเอากำไรจากใคร และในชุมชนมีความเป็นญาติพี่น้อง เป็นเพื่อนบ้าน นี่อาจเป็นการกล่าวย้อนหลังไป เพราะสมัยนี้ความเป็นชุมชนแตกต่างกันไปแล้ว มีการโกง ทำอะไรทุกอย่าง แต่ว่าจริง ๆ แล้วฐานทางคุณธรรมอยู่ในครอบครัวและอยู่ในชุมชนอยู่ในวัฒนธรรม ดังนั้นเด็กและเยาวชนที่อยู่กับครอบครัวและอยู่ในฐานชุมชน จะมีศีลธรรมเป็นฐานของพฤติกรรม แต่ถ้าออกไปนอกชุมชนเมื่อไร อันนี้ก็จะเสีย เช่น การไปตั้งโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่นอกชุมชน และดึงคนหนุ่มสาวไปทำงาน อันนี้เขาอยู่ออกไปจากครอบครัว ชุมชน แล้วเราก็มารบกันว่าพฤติกรรมต่าง ๆ เป็นอย่างไร มีการมั่ว มีโรคเอดส์ตามมา เพราะโรงงานอุตสาหกรรมนั้นอยู่นอกฐานชุมชน

การศึกษาที่จะทำเรื่องคุณธรรมได้ ต้องนำการศึกษาเข้ามาสู่ศิลาภก่อนที่ ๑ คืออยู่ในฐานวัฒนธรรมให้มากที่สุด แล้วจะการเรียนรู้มากขึ้น มีครูจำนวนมากที่ตรงนั้น เกิดการเรียนรู้จากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ชาวบ้าน ที่มีความชำนาญ คนนี้ปลูกข้าวเก่ง คนนี้ทำหัตถกรรมเก่ง ครูจะเบาแรงลง เพราะครูไม่ต้องไปสอนสิ่งที่ครูไม่ชำนาญ ให้ชุมชนเรียนรู้จากชุมชนเอง ตรงนั้นจะเป็นฐานคุณธรรมที่สำคัญ **เพราะชุมชนคือฐานทางศีลธรรม**

ในชนบทขณะนี้ชุมชนเข้มแข็งเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ขณะนี้มีความก้าวหน้าในหลายด้าน ก้าวหน้าด้านการเมือง ก้าวหน้ากว่าราชการระดับบน เพราะมีการวิจัย และนำผลวิจัยมาทำแผนแม่บทชุมชน การที่ชุมชนทำเองจะทำให้ขับเคลื่อนได้ และแผนแม่บทดังกล่าวจะเป็นแผนบูรณาการ ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ ครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุขภาพพร้อมกันไป เมื่อแผนขับเคลื่อนได้ชุมชนก็หายจน สังคมดีขึ้น จิตใจดีขึ้น และสิ่งแวดล้อมก็ดีขึ้น

ตัวอย่างที่เป็นต้นแบบของแผนแม่บทชุมชน คือที่ตำบลไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช และขณะนี้กำลังขยายตัวไป มีเครือข่ายแผนแม่บทชุมชน ๔ ภาค ฉะนั้นโรงเรียนต้องไปเชื่อมกับชุมชนให้มากที่สุด สำหรับโรงเรียนในเมืองที่ชุมชนล่มสลายไปแล้ว โรงเรียนต้องช่วยสร้างความเป็นชุมชนขึ้นมาพร้อมกับวัด และองค์กรต่างๆในท้องถิ่น ทำเรื่องกิจกรรมชุมชน เรื่องผู้สูงอายุ หรือเรื่องอะไรก็แล้วแต่ เพื่อให้ความเป็นชุมชนกลับคืนมา

โดยสรุป โรงเรียนควรมีบทบาท ๑) ร่วมกับชุมชน และ ๒) ช่วยสร้างความเป็นชุมชนกลับคืนมา เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เพราะวิถีชีวิตชุมชนในปัจจุบัน เป็นไปตามกระแสทั่วโลก

เรื่องความเป็นชุมชนกำลังกลับคืนมานี้ มีหนังสือของจิตแพทย์ชาวอเมริกันชื่อ Peck, M. Scott เรื่อง A World Waiting to Be Born : Rediscovering Civility เล่าประสบการณ์จากการ

เป็นจิตแพทย์ที่ต้องรักษาคนอเมริกันที่มีความทุกข์มาก และนับวันจำนวนผู้ที่มารับการรักษาเพิ่มปริมาณมากขึ้นทุกวัน จนรักษาไม่ไหว เลยทำการรักษาแบบเป็นกลุ่ม จากการติดตามผลในแต่ละปีได้เห็นถึงความเกี่ยวข้องกัน จึงพบทางออก คือต้องช่วยสร้างความ เป็นชุมชนที่เรียกว่า “community building” “community” ในที่นี้หมายถึง “การรวมตัว ร่วมคิดร่วมทำ” ตัวอย่างของเขา คือจัดตั้งมูลนิธิจิตแพทย์ FCTE (Foundation for Community Therapy Encouragement) โดยมีผู้เชี่ยวชาญเข้าไปช่วยกัน ธรรมชาติของมนุษย์ถ้ามารวมกันร่วมคิดร่วมทำ จะเกิดความรู้สึกดี ผลการดำเนินงานของเขานั้นสำเร็จ ร้อยละ ๘๐ และส่วนที่สำเร็จ เกิดความเป็นชุมชนขึ้น เกิดความสุขท่วมทับ ประดุจบรรลุนิพพาน ในหนังสือเล่มนั้นผู้เขียนใช้คำนี้เลย Scott Peck มันใจมากกว่าโลกที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตนั้นคือโลกแห่งความเป็นชุมชน

ที่จริงชุมชนเป็น basic unit เหมือนเช่นร่างกายของเรา กลไกการทำงานของอวัยวะต่างๆในร่างกายมีความซับซ้อน และทำงานอย่างเป็นระบบเชื่อมโยงสัมพันธ์กันได้ดีมาก ตั้งแต่เซลล์อวัยวะ หัวใจ ปอด ตับ ทั้งหลายมากมาย แต่ทำงานเชื่อมโยงกัน เป็นเอกภาพมาก ถ้าไปคนละทาง หัวใจไปทาง ปอดทาง ตับทาง เราก็เป็นคนไม่ได้ แต่ที่จะเป็นอย่างนี้ได้ต้องมี basic unit เช่นกันประเทศจะอยู่ได้อย่างยั่งยืน ชุมชนจะต้องเป็น basic unit เราไม่ควรไปเชื่อกระแสตะวันตกที่เน้นเรื่องการเปิดเสรี การค้าเสรี การเงินเสรี free-flow ทุกอย่าง ตะวันตกจะยึดถืออันนั้นเป็น สัจธรรมว่าต้องแก้ไขให้เป็นอย่างนี้หมด รัฐบาลต้องแก้ไข

กฎระเบียบเพื่อให้เงินหมุนได้อย่างเสรี ให้เปิดการค้าอย่างเสรี เรา
มาดูระบบที่ดีที่สุด คือร่างกายของเรา ไม่ใช่สังคม สังคมไม่มี
ตัวอย่างที่ดี ร่างกายของเราเป็นตัวอย่างของระบบที่ดีที่สุด เพราะ
เป็นผลจากวิวัฒนาการมา ๓,๕๐๐ ล้านปี ฉะนั้นอะไรที่ดีที่จะ
มาสร้างความเป็นคน เซลล์แลกเปลี่ยนกับสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา
แต่ไม่ใช่เปิดเสรี ถ้าเปิดเสรีเมื่อไร จะตาย เพราะการเปิดเสรีต้อง
เลือกกลไก เลือกเพื่อรักษาอัตลักษณ์ (identity) ของตัว และสร้าง
สมดุล (balance) ถ้าเสีย identity เมื่อไร อยากให้เซลล์เป็นเหมือน
หัวใจ มันตายแล้ว ฉะนั้นทุกแห่งต้องมีอัตลักษณ์ของตัว และต้อง
รักษาสมดุล ฉะนั้นต้องมีกลไกที่คัดเลือกให้อะไรเข้า อะไรออก
อย่างน้อยแค่ไหน เพื่อรักษาอัตลักษณ์และความสมดุลตรงนี้

ชุมชนที่เข้มแข็งจะทำหน้าที่นี้ในการคัดสรรกลั่นกรอง
ให้อะไรเข้า ให้อะไรออก ตัวอย่างจากลูกศิษย์ซึ่งเป็นสาธารณสุข
จังหวัด บอกว่าอาจารย์ครับโรคเอดส์ไม่มีทางยับยั้งได้ หนังสือล้อม
ผ้ามาฉายในชุมชน ตกตึกกลับฉายหนังไป แล้วหนุ่มสาวมั่วกัน
หมด ผมจะไปทำอะไรได้ ไม่ว่าหนังอะไรจะไปฉายที่ไหน แต่ถ้า
ชุมชนเข้มแข็ง เขาดูแลได้ ให้อะไรฉาย ไม่ให้อะไรฉาย ในอนาคต
คงจะหนีไม่พ้นเรื่องการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ดังชื่อหนังสือ
ของ Scott Peck ว่าโลกที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตเป็นโลกของ
ความเป็นชุมชน และมีเครือข่ายชุมชนด้วยกันไปทั่วโลก ศีลธรรม
ถึงจะเกิด เพราะความเป็นชุมชนเป็นฐานวัฒนธรรม

อิฐก้อนที่ ๑ ของระบบการศึกษาที่ควรจะปรับเปลี่ยน คือ **การเรียนรู้ในฐานวัฒนธรรม** จริงๆ แล้วหากท่านทบทวนเรื่องแนวคิด จะเห็นว่ามี การพุดกัน ในต่างกรรมต่างวาระ แต่ไม่เคยมีเวลาที่จะพิจารณาดูให้ลึกซึ้ง มีคำพูดว่า **“มนุษย์เรียนรู้ได้ดีที่สุดในฐานวัฒนธรรม”** แต่ขณะนี้เราเอาเขาออกมาจากฐานวัฒนธรรม โรงเรียนจึงต้องผสมผสาน (integrate) เข้าไปกับชุมชนให้ได้มากที่สุด โดยต้องลดการศึกษาที่เอาวิชาเป็นตัวตั้ง ถ้าเราสร้างระบบทั้งหมด คนจะเรียนรู้ได้มากกว่าเดิมมาก และความรู้ก็จะดีกว่าเดิม ดังนั้นจึงไม่ต้องห่วง เพราะถ้าเราเอาวิชาเป็นตัวตั้ง วิชาเพิ่มขึ้นเร็วมาก ความรู้จะทวีขึ้นทุก ๓-๔ ปี แต่เวลาไม่เท่าเดิม ทำให้ไม่สามารถใส่ความรู้เข้าไปได้หมด จึงเสนอให้ตัดใจลดทอนเรื่องถ่ายทอดเนื้อหาวิชาการลง เพื่อให้มีเวลาสำหรับเกิดกระบวนการเรียนรู้

ก่อนจะไปถึงอิฐก้อนใหญ่ชิ้นถัดไป มีอิฐแซมขึ้นมา ๓ ก้อน คือ ก้อนที่ ๒ การมีวิจาร์ณญาณ (ความมีเหตุผล) ก้อนที่ ๓ การทำแผนที่ความดี และก้อนที่ ๔ แผนที่ศักยภาพมนุษย์ (Human mapping) ที่เข้ามาประกอบ

อิฐก้อนที่ ๒ การมีวิจาร์ณญาณ (ความมีเหตุผล) จากสภาพปัจจุบันที่เต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสาร เด็ก/เยาวชนทุกคนดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ ซึ่งเต็มไปด้วยโฆษณา มีการนำเอาภาพที่ไม่สมควรเช่นภาพลามก ภาพเปลือยมาประกอบ ให้ผู้หญิงแต่งตัวโป๊ๆ มานั่งหน้ารถยนต์เต็มไปด้วยหมัด จะขายรถยนต์หรือจะขาย

ผู้หญิง เรื่องเหล่านี้ปัจจุบันมีความเข้มข้นมาก รวากับว่ามันเดินเข้าไปในสมองของคน เมื่อตอนผมหนุ่มๆ ผมถวายการรักษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในคราวที่ท่านทรงพระประชวรไม่ได้ทรงงาน พักอยู่ในพระที่ ท่านก็ฟังวิทยุ ท่านฟังแล้ว ท่านบอกว่ามันเดินเข้าไปสมองคนเลย ตอนนั้นเราก็ไม่เข้าใจที่ท่านรับสั่ง ปัจจุบันโฆษณาามีมากเกินไป ขณะนี้โฆษณาขนมหลอกเด็กเอาเงินจากพ่อแม่ไปปละหนึ่งแสนเจ็ดหมื่นล้านบาท ขนมหกสิบกรือบ เขียวแดง และน้ำต่างๆ ล้วนแต่ทิ้งปัญหาสุขภาพไว้ ฉะนั้นการศึกษาต้องเผชิญความจริงนี้ อย่าอยู่แค่ว่าตำรา ต้องเข้าใจกับความจริงอันนี้ว่าขณะนี้คนทั้งหมดโดนโฆษณาทั้บถมตั้งตัวไม่ได้เลย รวากับเดินเข้าไปในสมองคน เอาเงินไป แล้วทิ้งปัญหาต่างๆ ไว้ ทั้งปัญหาสุขภาพ ปัญหามลพิษทางจิตใจ ปัญหาต่างๆ มากมาย

การศึกษาต้องทำตรงนี้ซึ่งหมายถึง วิชาที่ว่าด้วยความมีเหตุผล และวิจารณ์ญาณ ที่จะยับยั้งการเดินเข้าไปในสมองของสิ่งที่ไม่ดีผ่านทางสื่อต่างๆ ในทุกรูปแบบ การศึกษาต้องนำมาเป็นโจทย์ให้คิดว่า ในชีวิตประจำวันได้เห็นอะไร ได้ฟังอะไร แล้วเป็นจริงหรือไม่ มีประโยชน์อะไร มีโทษอะไร ฝึกให้คิดใช้เหตุผล ฝึกการใช้วิจารณ์ญาณเป็นประจำทุกวัน สิ่งเหล่านี้สามารถฝึกได้เกือบ ๒๔ ชั่วโมง โดยเฉพาะถ้าพ่อแม่กับเด็กได้คุยกันว่าที่พูดอย่างนี้ จริงหรือไม่จริง มีประโยชน์หรือไม่ ยกตัวอย่างการโฆษณาครีมหน้าขาว บอกหน้าดำดอทคอม เป็นอย่างไร ดีหรือไม่ดี มีประโยชน์อะไรกับใคร

ทำร้ายใครหรือไม่ เพราะธรรมชาติของมนุษย์มีทั้งที่ผิวดำ ผิวขาว ผิวเหลือง ซึ่งแต่ละคนมีความเป็นคนเท่าเทียมกัน โฆษณา ดังกล่าวได้ไปทำลายศักดิ์ศรีของแต่ละบุคคลหรือไม่ ทำไมเด็กจึงไปบอกแม่ว่า แม่หน้าไม่สวย ไม่เหมือนที่เขาโฆษณา เพราะแม่ หน้าดำ เป็นการทำร้ายจิตใจ และเสียหายทางศีลธรรม ดังนั้น ถ้าทุกโรงเรียนดูข่าวแล้ววิจารณ์ข่าวทุกวัน จะเป็นมวลของความ มีเหตุผล วิจัยณญาณเกิดขึ้น ระบบการศึกษาแทนที่จะตั้งรับถูก เรื่องข่าวสารกระทำ จะกลายเป็นว่าระบบการศึกษาทั้งหมด สามารถตรวจสอบข่าวสารที่เกิดขึ้นทั้งประเทศ จัดลำดับ (rating) ได้ด้วย ถ้าพร้อมใจทำตรงนี้ จะเรียกว่าเป็นนิวิชาวิจารณ์ข่าว หรือ อะไรก็ได้ ซึ่งควรจะมีทุกวัน เช่นว่าวันนี้เธอคุยกับพ่อแม่เรื่องอะไร ได้วิจารณ์เรื่องอะไรบ้าง อันนี้จะช่วยสร้างศีลธรรมช่วยปกป้อง ความไม่ดี สิ่งที่ไม่ถูกต้องของสังคมได้

อิฐก้อนที่ ๓ การทำแผนที่ความดีและขยายความดี ให้เต็มแผ่นดิน ในแผ่นดินมีคนทำเรื่องดี ๆ อยู่มากมาย มนุษย์ ทุกคนมีเมล็ดพันธุ์แห่งความดีอยู่ในหัวใจ ถ้าเราจับตรงนี้ได้เราจะมีพลังขึ้น การศึกษาต้องสามารถเปิดการรับรู้ความจริงทั้งหมด และในพื้นที่ที่มีความดีมาก ไครลงไปในพื้นที่จะมีกำลังใจ ที่ประเทศ ไหนๆ ก็เหมือนกันทั้งนั้น นักการเมืองอเมริกันมาประจำอยู่ กรุงวอชิงตันนานจะพลีย เจรจากันเรื่องกฎหมาย กฎระเบียบ การเอาจัดเอาเปรียบ ซึ่งจะมีสำนวนว่า “go back to the people” นักการเมืองอเมริกันเวลา “go back to the people” จะมีกำลังใจ ขึ้น เพราะใน “people” มีความดีอยู่มาก พวกเราก็เช่นกันหาก

ใครทำงานเพื่อยแล้วลองไปชุมชน/ชนบทจะมีกำลังขึ้น เพราะได้พบสัมผัสคนดี ขอยกตัวอย่างให้เห็นอีกเรื่อง เช่นเวลาอ่านหนังสือพิมพ์วันไหน เจอแต่ข่าวใครไปปล้นใคร ใครขมขื่น ใครโกงอะไร ที่เป็นธรรมชาติของการสื่อสาร ที่ต้องการขาย ไม่มีสื่อที่ลงข่าวว่าใครทำอะไรดี เพราะอาจจะขายไม่ได้หรืออย่างไร แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องที่สื่อมวลชนควรนำมาคิดทบทวนและปรับปรุง

จากการไปดูงานที่มูลนิธิพุทธรณีนี ประเทศไต้หวัน ซึ่งปัจจุบันมีสาขาและสำนักงานดำเนินงานเครือข่ายอยู่ใน ๓๐ กว่าประเทศและศูนย์ติดต่อย่อย ๑๖๔ แห่งทั่วโลก เป็นองค์กรที่สนใจเรื่องความเป็นมนุษย์มาก มีสมาชิกอยู่ ๕ ล้านคน มีอาสาสมัครทำงานกว่า ๓ แสนคน ที่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในเรื่องต่างๆ และมีช่องส่งรายการโทรทัศน์ของเครือข่ายเอง ชื่อว่า ช่อง “ ต้าอ้าย ” แปลว่า “ ความรักเมตตาที่ยิ่งใหญ่ ” แพร่ภาพกระจายเสียงตลอด ๒๔ ชั่วโมง ครอบคลุม ๕๐ กว่าประเทศ นำเสนอรายการที่มุ่งสาระประโยชน์แก่ผู้ชม เช่นใครทำอะไรดี ๆ เอามาสืบสานกัน ใครจะไปเก็บขยะ ใครไปช่วยใคร ใครบริจาคเลือด บริจาคกระดูก ช่วยเหลือคนแก่ คนพิการ เน้นการเผยแพร่กิจกรรมดี ๆ มีความหลากหลาย เป็นพลังให้ผู้ชมเกิดความประทับใจในความดี เหมือนเครื่องชาร์ตแบตเตอรี่ให้คนดีมีกำลังใจที่จะช่วยเหลือโลกต่อไป

หากนำแนวคิดดังกล่าวมาปรับเข้ากับการจัดการศึกษาของประเทศ ความที่เรามีโรงเรียนเป็นฐานอยู่ในทุกชุมชน ตำบล

หนึ่งมีโรงเรียนอยู่ ๔-๕ โรงเรียน มีวัดอยู่ ๔-๕ วัด โครงสร้างสถาบัน
รองรับของเรามีมาก แต่เราไม่ได้ใช้ประโยชน์ตรงนี้ แต่อย่างไรก็
ตามขณะนี้มีคนเริ่มคิดและทำแล้ว พอเริ่มทำก็มีพลังเกิดขึ้น ดัง
ตัวอย่าง การดำเนินงานของกลุ่มตาสะบปะรด นำโดยฉัตรชัย
เชื้อรามัญ เป็นนักพัฒนาองค์กรพัฒนาชุมชนที่ทำงานเชื่อมกับ
ศูนย์คุณธรรม (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม)
โดยฉัตรชัยไปที่โรงเรียน จัดกิจกรรมในลักษณะเกมส์ร่วมกับครู
โดยตั้งคำถามว่าความดี คืออะไร ให้เด็กได้คิด บันทึกความรู้สึก
และพฤติกรรม ได้ไปดูว่ามีอะไรดี ๆ แล้วมาแลกเปลี่ยนกัน มีการ
ไปทำสื่อ ไปถ่ายวิดีโอ ไปถ่ายรูป นำข้อมูลมาเขียน ทำคล้ายๆ
โปสเตอร์ติดที่ทางสามแพร่งในชุมชน โดยเล่าเรื่องคนดีเขา
ทำอะไรดี มีรูปประกอบด้วย มีคนมามุงดู เรื่องอย่างนี้ถ้าได้มีการ
สื่อสารต่อเนื่องขยายวงออกไป เช่น ลงหนังสือพิมพ์ ออกรายการ
วิทยุ โทรทัศน์ต่างๆ จะเป็นการพัฒนาจิตเพื่อสุขภาพ เพราะเป็น
กระบวนการเข้าถึงความจริง ความดีและความงาม ตรงนี้เป็น
กระบวนการเล็กๆที่โรงเรียนมาประสานเชื่อมโยงให้เด็กได้เกิด
ความภาคภูมิใจในบ้านเกิด เข้าใจท้องถิ่นของตนเอง รู้จักประวัติ
ศาสตร์ที่มาของหมู่บ้าน บันทึกเครื่องหมายลงในแผนที่ เกิดเป็น
แผนที่ความดี ดังนั้น บทบาทของโรงเรียน **อิฐก้อนที่ ๓ คือทำ
แผนที่ความดีและนำความดีนั้นมาสื่อสารกันเพื่อขยาย
ความดีให้เต็มแผ่นดิน** หากทุกโรงเรียนสนับสนุนให้เด็กและ
เยาวชนลงมือทำความดีแล้วจัดการเชื่อมโยงกับครู ผู้บริหารการ
ศึกษาเชื่อมโยงกับสื่อ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ทุกจังหวัดมี

ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ออกไป ช่วยขยายความดีต่างๆ เมื่อเด็กนักเรียนได้ไปเจอเรื่องดี ๆ ได้บันทึก ได้เรียนรู้ เรื่องดี ๆ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ก็จะซึมซับเข้ามาสู่ตัวเอง

อิฐก้อนที่ ๔ การทำแผนที่ศักยภาพมนุษย์ (human mapping) ตรงนี้เป็นจุดใหญ่ที่จะพลิกผัน เพราะ**ศีลธรรมพื้นฐาน คือการเคารพศักดิ์ศรีคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียม** ระบบการศึกษาที่ผ่านมาทำให้เราขาดตรงนี้ เพราะเมื่อนักเรียนเข้ามาเรียนในโรงเรียนแล้วจะมีความรู้สึก ว่า ชาวบ้านไม่มีเกียรติ สถาบันของเรามีเกียรติ อันนี้จากประสบการณ์ตรงผมเป็นลูกคนจนอยู่บ้านนอกช่วยพ่อแม่หาบกระบุง ตะกร้า แต่พอเข้าโรงเรียนสักพัก จะไม่กล้าเดินกับพ่อแม่ที่ยากจนที่หาบกระบุง ตะกร้า เพราะรู้สึกว่าชาวบ้านไม่มีเกียรติ สถาบันมีเกียรติเป็นอย่างนี้ตลอดเวลา เพราะเราเคารพความรู้ในตำรา แต่เราไม่เคารพความรู้ในตัวคน คนทุกคนมีความรู้ในตัวที่ได้มาจากประสบการณ์ชีวิต ได้มาจากการทำงาน ฉะนั้นทุกคนจะมีความรู้ ครูที่ดีที่สุดของเรา คือแม่ของเรา ไม่ว่าท่านจะเคยเรียนหรือเข้าโรงเรียนหรือไม่ ได้ปริญญาตรี-โท-เอก ไปเรียนในมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงอะไรต่างๆ ก็แล้วแต่ ท่านเป็นครูที่ดีที่สุด แม่ของท่านอาจารย์ป่วย (ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์) ไม่เคยเข้าเรียนในโรงเรียนเลย แม่ของอาจารย์เจิมศักดิ์ (ศาสตราจารย์ ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง) เป็นชาวบ้านอยู่อย่างทองไม่เคยเข้าโรงเรียนเช่นกัน แต่อาจารย์เจิมศักดิ์ทำหนังสืองานศพแม่ “สิ่งที่แม่สอน” แม่สอนเรื่องดี ๆ มากมาย ฉะนั้นแม่เป็นครูที่ดีที่สุด เพราะท่านมีความ

รู้ในตัว ฉะนั้นคนทุกคนมีความรู้ในตัวที่ได้มาจากประสบการณ์ชีวิต ได้มาจากการทำงานทุกคน ขอยกตัวอย่างให้เห็นชัดๆ ถ้าไปปลุกคนขायก้วยเตี้ยวมาตอนเที่ยงคืน แล้วบอกให้สอนวิธีทำก้วยเตี้ยว เขาสอนได้ดี เพราะความรู้เขาแน่นมาก เขาทำมากับมือ แต่ถ้าไปบอกครูทันทีให้สอนเรื่องนั้นเรื่องนี้ ไม่ได้หรอก ต้องเตรียมการสอนก่อน เพราะความรู้ไม่แน่น ช่างผสมปูน ไปปลุกมาตี ๑ สอนได้ทันที ความรู้ในการผสมปูนแน่นมาก เขาทำมากับมือ ฉะนั้นความรู้ในตัวคนได้มาจากการทำงาน ได้มาจากประสบการณ์ ล้วนมีค่าทั้งนั้น ฉะนั้นจุดสำคัญจะอยู่ตรงนี้ ซึ่งไม่ยากเหมือนที่จะคิด

เรื่องระบบการศึกษา หากเริ่มจากศีลธรรมพื้นฐาน คือ การเคารพศักดิ์ศรีคุณค่าความเป็นคน ที่เป็นรากฐานของสิ่งดีๆ ทั้งปวง เป็นรากฐานของประชาธิปไตย ทุกคนต้องมีส่วนร่วมในเรื่องการเมืองการปกครอง ระบอบประชาธิปไตย แต่เนื่องจากประชาธิปไตยของเราไม่ได้อยู่บนพื้นฐานทางศีลธรรมที่แข็งแรงพอ ดังนั้น เมื่อนำประชาธิปไตยมาเป็นกลไกในการขับเคลื่อนระบบการปกครองสังคม กลไกก็เป็นกลไกงอตามมาอย่างที่ปรากฏ ประชาธิปไตยต้องอยู่บนพื้นฐานทางศีลธรรม ฉะนั้นการเคารพศักดิ์ศรี คุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน เป็นรากฐานของสิทธิมนุษยชน สิทธิสตรี สิทธิเด็ก สิทธิคนพิการ ความยุติธรรมในสังคม การพัฒนาที่เคารพศักดิ์ศรีของผู้นั้นไม่ยากเลย ถ้าระบบการศึกษาหันมาสนใจ กล่าวคือถ้าเราคิดว่าคนทุกคนมีความรู้ในตัว โรงเรียนก็ตั้งอยู่ในพื้นที่ ในตำบลหนึ่งมี ๔-๕

โรงเรียน มีคนประมาณ ๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ คน ในแต่ละตำบลมี ๑๐ หมู่บ้าน เราสามารถทำแผนที่ศักยภาพมนุษย์ทุกคนในตำบลว่า แต่ละท่านมีความรู้อะไรในตัว บางคนพบว่าคนที่นี่ทำเชือกผูกเรือ เก่ง ครูที่โรงเรียนทำไม่เป็น ลูกคนนี้เก่ง ป้าคนนี้ทำอะไรเก่ง ทุกคนมีความเก่งในทางต่าง ๆ กัน ซึ่งควรได้มีการถอดทำเป็นแผนที่

ช่วงที่ผ่านมาผมเคยเสนอว่า ควรเพิ่มงบประมาณให้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยโดยประมาณปีละหนึ่งพันล้าน เพื่อสนับสนุนมหาวิทยาลัยให้ลงไปทำแผนที่ศักยภาพมนุษย์ ถ้าการศึกษาไปทำตรงนี้จริงจริงจะเกิดประโยชน์มาก มีตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ โรงเรียนรุ่งอรุณไปทำที่เกาะลันตาใหญ่ จังหวัด กระบี่ ปรากฏว่าเกิดพลังมหาศาลขึ้นทั้งสองฝ่าย ฝ่ายประชาชน และฝ่ายผู้ทำ ผู้ทำไปนั่งคุยกับชาวบ้าน ให้ลูกเล่าว่าถนัดอะไร ทำอะไร แรกๆลูกอาจจะไม่ค่อยกล้าเล่า เพราะมีปมด้อยมานาน สังคมไทยทำให้เขาขาดความมั่นใจในตัวเอง เพราะเราเอาความรู้ในตำราเป็นฐาน ซึ่งมีคนน้อยคนที่จะชำนาญ หรือแม้แต่อาจารย์ มหาวิทยาลัย ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ชำนาญไปท่องจำมา ฉะนั้นคนส่วนใหญ่จะไม่กล้ารู้สึกไม่มีเกียรติ และขาดความมั่นใจในตัวเอง พอลงไปคุยลูกบอกว่าไม่เคยมีที่คนมีการศึกษาจะมานั่งฟังจาก คนบ้านนอก การที่เราฟังใคร แปลว่าเราเคารพคนนั้น ขอยก ตัวอย่างเรื่องหอมเสริมตรงนี้นิด ว่าผู้เป็นหมอจะรู้สึกว่ามีอำนาจเหนือคนไข้ ก็จะไม่ค่อยฟังคนไข้และไม่ค่อยอธิบาย ถ้าถือว่า ศักดิ์ศรีเท่ากันจะต้องฟังและอธิบาย การฟังนั้นบางที่คนไข้หาย

แล้ว เราฟังใครแปลว่าเราเคารพคนนั้น ถ้าเคารพศักดิ์ศรีคุณค่า
ความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกันต้องมีการฟังกัน
พอมีการไปฟังชาวบ้านที่ละคนแล้วก็ทำบันทึก ทำอะไร ชาวบ้าน
เกิดความภูมิใจ

ที่โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์ โรงเรียนวัดพนัญเชิง
จังหวัดอยุธยาให้นักเรียนเรียนจากช่างเสริมสวย คนขายกล้วยเดี่ยว
ช่างผสมปูน คนเหล่านั้นรู้สึกมีเกียรติขึ้นทันที จากไม่เคยมีเกียรติ
เลยในสังคมไทย ทำให้เขาคิดว่าสิ่งที่เราทำเป็น ก็เป็นครูได้ และ
นักเรียนเรียนจากใคร ก็จะไม่เคารพคนนั้นเป็นครู โรงเรียนสามารถ
ทำแผนที่ศักยภาพมนุษย์ได้ในทุกพื้นที่ซึ่งจะทำให้เรามีฐานข้อมูล
อิเล็กทรอนิกส์ของคนไทยทั่วประเทศ ว่าใครทำอะไรเก่ง จะพบ
คนเลี้ยงปลาที่เก่ง เช่นพ่อสุข ที่อยู่จังหวัดร้อยเอ็ด คนที่ทำเกษตร
ผสมผสาน เก่งคือพ่อมหาอยู่ สุนทรชัย ที่จังหวัดสุรินทร์ ชาวบ้าน
ที่ตำบลห้วยป่า ทำกับข้าวอร่อย คนนั้นแต่งเพลงเก่ง คนนี้ทำอะไร
เก่งจะมีข้อมูลความเก่งของคนไทยทุกคนทั้งประเทศ แล้วคนทุก
คนจะภูมิใจในตนเอง ว่าสิ่งที่ตัวเองชอบสิ่งที่ตัวเองถนัด มีคุณค่า
ไปปรากฏอยู่ในฐานข้อมูลของชาติ พฤติกรรมของคนจะเปลี่ยนไป
และอยากทำอะไรดีๆ เพิ่มขึ้น หลากอย่าง มีประโยชน์ทาง
เศรษฐกิจมาก เพราะจะไปกระตุ้นเศรษฐกิจวัฒนธรรม เช่น เรา
อยู่กรุงเทพ ได้ยินว่าที่ไหนทำขนมอร่อย ทำกับข้าวอร่อย เรา
ก็อยากกิน เขาก็ขายได้ อันนี้คือฐานวัฒนธรรม เช่นที่ตำบล
เขาคราม จังหวัดกระบี่ เขามาวิเคราะห์ตัวเอง โดยตั้งใจที่ว่าเรา
ซื่อซนมาให้ลูกกินมีอะไรทั้งตำบล ปรากฏว่าเป็นเงินหลายล้าน

บาท บางที ๑๐-๒๐ ล้านบาทต่อตำบล เพราะโฆษณาขนมพอเขาตั้งคำถามว่าเราทำขนมให้ลูกกินได้หรือไม่ คำตอบคือทำได้ ทำขนมกล้วย ขนมตาล ขนมบัวลอย ขนมใส่ไส้ ทำให้ลูกกินได้ถึง ๒๐-๓๐ ชนิด ลูกกินอิมหเลียฮายได้อีก กลายเป็นบวก ฉะนั้นเวลาทำตรงนี้จะไปกระตุ้นเศรษฐกิจวัฒนธรรมขึ้นทั้งประเทศ แล้วจะยั่งยืนมาก เศรษฐกิจพอเพียงก็อยู่ในนี้ กล่าวคือเศรษฐกิจข้างบนต้องอยู่บนฐานข้างล่าง ไม่ใช่ไปอยู่กับที่อื่น มันเปลี่ยนแปลงง่าย ซึ่งถ้าโรงเรียนลองทำดู และถ้าได้ทำทั้งประเทศ เราจะมีแหล่งเรียนรู้ที่รู้ว่าใครทำอะไรเก่ง ใครอยากเรียนอะไร ที่ไหนทั้งหมดเป็นแหล่งเรียนรู้

อิฐก้อนที่ ๕ วิทยาศาสตร์บูรณาการ ความเป็นวิทยาศาสตร์ไม่ได้อยู่ที่การท่องวิชาวิทยาศาสตร์อย่างที่ เป็นอยู่ ซึ่งเป็นการไปท่องสิ่งที่เขาค้นพบ เช่น ไมเคิล ฟาราเดย์ พบอะไร ใครพบอะไรไม่เกิดความเป็นวิทยาศาสตร์ในตัว ความเป็นวิทยาศาสตร์จะเกิดขึ้นในกระบวนการวิทยาศาสตร์ ในการเรียนรู้ ต้องหันมาปรับตรงนี้ กระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการวิจัยจะอยู่ในสาระ ซึ่งผมเคยเรียบเรียงมอบให้ครูไว้ ๑๐ ข้อ เมื่อ ๑๐ ปีมาแล้ว ดังนี้

- ๑) หัดสังเกต ในเรื่องทั้งหมดที่ทำ ใครสังเกตดี ก็ได้ความรู้ขึ้นมา
- ๒) หัดบันทึก เพราะคนไทยไม่ค่อยชอบเขียน

๓) หักการนำเสนอ เรื่องที่เราสังเกตหรือบันทึก เพราะ การนำเสนอต้องคิดก่อนว่าเรากำลังพูดกับใคร จะพูดอะไร ก่อน พูดอะไรหลัง พูดอย่างไรเขาจะรู้เรื่อง พูดสั้น พูดยาว เป็น กระบวนการทางปัญญา

๔) ฝึกการฟัง การฟังเป็นการเคารพคนอื่น ถ้าเราฟังเป็น เราจะได้อะไรมาก ที่เรียกว่า “deep listening” การฟังอย่างลึก ทำให้เกิดปัญญา เกิดการเปลี่ยนแปลงตัวเอง ขณะนี้มีการทดลอง ในครอบครัว ทำ “สุนทรียสนทนา” โดยตกลงกันว่าวันนี้ให้ภรรยา พูด สามี่ฟัง ห้ามเถียง ภรรยาบอกตั้งแต่ฉันอยู่กับเธอมา เธอทำให้ฉันมีความสุขอะไรบ้าง สามี่ฟังไปสัปดาห์หน้าตาไหล พอเข้าไป สู้จิตใจลึกๆ หน้าตาจะไหล และเปลี่ยนพฤติกรรม บอกว่าตั้งแต่อยู่ด้วยกันมา ฉันก็ไม่ว่าได้ว่าทำให้เธอมีความสุขขนาดนี้ ในทางกลับกันให้สามี่พูดบ้าง ภรรยาฟัง ว่าเธอขี้นบ่ จู้จี้ จุกจิก ถ้าปกติ จะพูดกันไม่ได้ จะสวนกันไปมาไม่เกิดปัญญา

๕) ฝึกปรุจณา วิชัชนา ที่ฟังกันไปแล้วก็ยังไม่แจ่มแจ้ง

๖) ตั้งสมมุติฐานและตั้งคำถามว่าทั้งหมดนี้ที่มีสมมุติฐาน อะไร เกิดจากอะไร มีประโยชน์สำหรับอะไร จะสำเร็จประโยชน์ นั้น ๆ มีวิธีการอะไร

๗) พยายามสร้างคำถามที่สำคัญ การศึกษาของเราไม่มีการตั้งคำถาม มีแต่ให้ตอบ การตั้งคำถามที่ดี เป็นกระบวนการทางปัญญา

๘) ฝึกหาคำตอบเพราะมีคำถามอยู่ โดยไปค้นหนังสือ สืบค้นทางอินเทอร์เน็ต การค้นจะได้ความรู้มาก แต่ถ้าต้องท่อง หนังสือทั้งเล่มจะเหนื่อยมาก แต่บางทีค้นหมดแล้วก็ยังไม่พบคำตอบ เพราะคำตอบบางอย่างอยู่กับคนเฒ่าคนแก่ ต้องคุยกับชาวบ้าน เพราะอยู่ในชุมชนปาฐะ (การบอกเล่าต่อ ๆ กันมาโดยมิได้เขียนเป็น ลายลักษณ์อักษร) ไม่ได้อยู่ในตำรา อันนี้คือความรู้ทางวัฒนธรรม แต่ถ้ายังไม่พบคำตอบ ก็ต้องวิจัย ออกแบบการเก็บข้อมูลเพื่อ จะตอบคำถาม จะเห็นว่าการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ หรือ เรียกได้ว่าการวิจัยเป็นวิถีชีวิต

๙) การวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบและความรู้ใหม่ขึ้นมา เพราะเราค้นความรู้ออกหมดแล้ว ไม่มีคำตอบ

๑๐) ปัญญาและการบูรณาการ เมื่อวิจัยได้ความรู้มา แล้ว อย่ทำให้ความรู้ อยู่แบบแยกส่วน ต้องเชื่อมโยงโดยบูรณาการ ความรู้เป็นเรื่อง ๆ เรื่องนั้น เรื่องนี้ เพราะโลกในความเป็นจริง จะเชื่อมโยงกันหมด ถ้าความรู้ยังอยู่เป็นเรื่อง ๆ ก็เรียกว่าความรู้ แต่ถ้าเรารู้เชื่อมโยงทั้งหมด เกิดเป็นปัญญา ฉะนั้นข้อนี้ต้องฝึกจน เป็นนิสัย หัดคิดให้เชื่อมโยง ยกตัวอย่าง ผมเป็นคนบ้านนอก เมื่อก่อนอยากกินข้าวหลาม ต้องช่วยกันทำ เริ่มจากไปตัดไม้ไผ่มา แซ่ข้าวเหนียว ชูดมะพร้าว ทำจุก เผาข้าวหลาม ทั้งหมดเป็น กระบวนการเรียนรู้ เต็มใจอยากกินข้าวหลามก็หีบเงินแล้วก็ได้ ข้าวหลามมา เห็นหรือไม่ว่าเงินทำให้เกิดการตัดตอนทางปัญญา ถ้าเป็นอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ คนจะโง่งง

ฉะนั้นต้องฝึกคิดเชื่อมโยง เช่นเสื้อผ้าที่ใส่มีใครเกี่ยวข้องบ้าง ตั้งแต่คนปลูกฝ้าย คนทอผ้า ใครทำด้าย ใครตัดเป็นเสื้อผ้า ข้าวที่เรากินเกี่ยวข้องกับอะไรบ้าง น้ำฝน ชาวนา แสงแดด แดดที่เรีย ใสเดือนที่อยู่บนดิน นึกถึงอะไรก็เห็นความเชื่อมโยง เวลาเราเห็นความเชื่อมโยงจะเกิดความกตัญญูต่อสรรพสิ่ง และต่อผู้คนทั้งหมด ดังนั้นต้องฝึกการเชื่อมโยง อย่าไปเรียนเป็นเรื่องๆ มากเกินไป จับอะไรมาสักเรื่อง แล้วเรียนความเชื่อมโยง ตรงนี้คือ บูรณาการหรือปัญญา และจริงๆ แล้วเห็นทั้งหมด รวมทั้งเห็นตัวเองด้วย ที่ว่าเห็นทั้งหมดนี้ คือปัญญา การบูรณาการ ฉะนั้นวิทยาศาสตร์ต้องไม่เป็นวิทยาศาสตร์แบบธรรมดา ผมใช้คำว่า “วิทยาศาสตร์บูรณาการ” ไม่อย่างนั้นวิทยาศาสตร์จะรู้เป็นส่วนๆ เป็นเรื่องๆ การบูรณาการ จะรู้ทั้งหมด ซึ่งหมายถึงรู้ตัวเองด้วย เพราะตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของทั้งหมด พอเรารู้ทั้งหมดและรู้ตัวเองแล้ว เราสามารถจัดความสัมพันธ์ระหว่างเรากับสิ่งอื่นได้อย่างถูกต้อง ขณะนี้เราไม่รู้ ผมมองด้วยความวิตก ว่าการศึกษาของเราไม่ทำให้เรารู้จักเพื่อนมนุษย์และรู้ตนเอง ซึ่งอันตรายเหลือเกิน เวลาเกิดเรื่องอะไรขึ้น เราจะไม่เข้าใจ

อิฐก้อนที่ ๖ จิตตปัญญาศึกษา ซึ่งแปลว่าศึกษาโดยจิตของตัวเอง หรือ “contemplative education” เห็นจิตของตัวเองแล้วเกิดปัญญา ซึ่งตอนนี้มีความพยายามว่าจะนำจิตตปัญญาศึกษาเข้าไปสู่การศึกษาทุกระดับ ทุกประเภท และมีคนทำแล้ว ในมหาวิทยาลัย เช่น Naropa University ในสหรัฐอเมริกา เป็นมหาวิทยาลัยที่ใช้ contemplative education

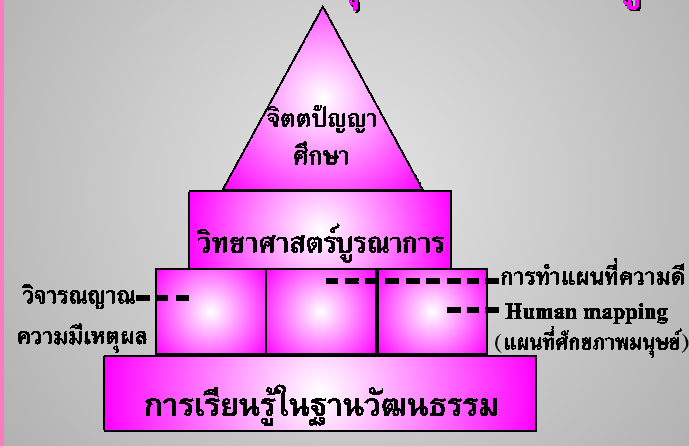
ผู้จบการศึกษาจะบรรลุอิสรภาพ พบกับความสุข และเกิดความรักเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติทั้งหมดเลย เพราะเข้าถึงความจริงที่เป็นหนึ่งเดียว เป็นความจริงที่เป็นความงามในทั้งหมด เหมือนดอกไม้สวย ถ้าเราไปแยกส่วนเป็นโซเดียม โปตัสเซียม ฟอสฟอรัส ความงามก็หมดไป หรืออย่างคุณอภัสรา ถ้าเราไปดูลำไส้ ดูน้ำดี ความงามก็จะหมดไป ความงามคือความเป็นทั้งหมด ถ้าเข้าถึงความเป็นทั้งหมดได้เมื่อไร จะเจอความงามเต็มไปหมด และรักในเพื่อนมนุษย์ทั้งหมด รักธรรมชาติทั้งหมดเพราะมีความเป็นหนึ่งเดียว ฉะนั้นจิตตปัญญาศึกษาต้องเข้าไปสู่การศึกษาทุกระดับและประเภท อันนี้มีรายละเอียด ที่มหาวิทยาลัยมหิดลเริ่มทำ ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีคนไปทำปริญญาเอกคนแรก เรื่อง contemplative education ที่คณะครุศาสตร์ ฉะนั้นตรงนี้ต้องนำมาเป็นยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนคุณธรรมนำความรู้

โดยสรุปมีอิฐหลัก ๓ ก้อน คือ ๑) อิฐก้อนวัฒนธรรมเป็นฐาน ๒) อิฐก้อนวิทยาศาสตร์บูรณาการ และ ๓) อิฐก้อนจิตตปัญญาศึกษา อันนี้จะเปลี่ยนจากเดิม คือเดิมเราจะเอาวิทยาศาสตร์เป็นตัวตั้ง เน้นตำราแล้วละทิ้งวัฒนธรรม ตอนนี้อย่าให้เอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง วิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือ ซึ่งอันนี้เป็นประเด็นสำคัญมาก ส่วนอิฐก้อนเล็ก ๓ ก้อนระหว่างอิฐหลักก้อนที่ ๑ กับก้อนที่ ๒ ได้แก่ วิจารณ์ญาณความมีเหตุผล การทำแผนที่ความดี และการทำแผนที่ศักยภาพมนุษย์ เป็นการออกแบบที่จะต้องมองให้เป็นระบบ ถ้าเราเข้าใจตรงนี้ แล้วอยากทำก็จะ

ขับเคลื่อนได้ จะทำในพื้นที่ไหน นโยบาย ยุทธศาสตร์ จะสนับสนุน
อย่างไร

สุดท้ายนี้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจะต้องเข้ามา
ทำตรงนี้ให้ชัดขึ้น เพราะว่าครูและผู้บริหารเองก็ยุ่ง ให้ไปทำอะไร
ใหม่ๆ ก็คงยาก ต้องมีตัวช่วย สภาการศึกษาต้องสร้างเครื่องมือ
ในภาคสาธารณสุขนั้นมีสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุขเป็นองค์กร
สร้างเครื่องมือ ทำวิจัย มีสำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
สร้างเสริมสุขภาพ ที่มีเงิน ๒,๐๐๐ ล้านบาทที่ได้จากภาษี บุหรี่
เหล้า ผมอยากจะเสนอว่าตรงนี้ต้องคิด เพราะว่ารัฐบาลนี้จะอยู่
ช่วงสั้น รัฐบาลใหม่มาจะให้ความสนใจหรือไม่ ดังนั้นต้องสร้าง
เครื่องมือไว้รองรับการทำงานที่ต่อเนื่อง เครื่องมือนี้คืออะไร ผมขอ
เสนอว่าควรมีสำนักรงานที่เป็นอิสระ ต้องใช้ความรู้ จากการวิจัย
ที่สามารถขับเคลื่อนสังคมได้ “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” ตรงนี้
จะเป็นอะไร สำนักงานปฏิรูประบบการศึกษาแห่งชาติ เป็นองค์กร
ของรัฐ แต่เป็นอิสระ ถ้าเป็นหน่วยราชการจะทำงานยาก เพราะ
ว่าหน่วยราชการนั้น คนที่มาเป็นผู้อำนวยการ จะอาศัยการเลื่อน
ตำแหน่งมาเป็นลำดับ เพราะเป็นสิทธิของข้าราชการที่จะเลื่อน
ตำแหน่งไป แต่ถ้าเป็นองค์กรอิสระสามารถคัดสรรว่าใครที่จะ
เหมาะสมที่สุดกับตำแหน่งนี้ สามารถเลือกคนที่เหมาะสมมาได้จาก
ทั้งประเทศ ข้อดีอยู่ตรงนี้ แล้วมีงบประมาณสนับสนุนด้วย ส่วน
องค์กรประกอบคณะกรรมการฯก็ขอฝากไปคิด ในรายละเอียดกัน
นอกจากพยายามทำอะไรกันแล้ว ขอให้คิดถึงเครื่องมือที่จะทำให้
เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในระยะยาวด้วย ♦♦

ระบบการศึกษาที่คุณธรรมนำความรู้

อริฐหลัก

๓ ก้อน คือ

๑. อริฐก้อนวัฒนธรรมเป็นฐาน
๒. อริฐก้อนวิทยาศาสตร์บูรณาการ
๓. อริฐก้อนจิตตปัญญาศึกษา

เปลี่ยนจากเดิม คือเดิมเราจะเอาวิทยาศาสตร์เป็นตัวตั้ง เน้นตำราแล้วละทิ้งวัฒนธรรม ตอนนี้อย่าให้เอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง วิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือ ซึ่งอันนี้เป็นประเด็นสำคัญมาก ส่วนอริฐก้อนเล็ก ๓ ก้อนระหว่าง อริฐหลักก้อนที่ ๑ กับก้อนที่ ๒ ได้แก่ วิจารณ์ญาณ ความมีเหตุผล การทำให้ความดี และการทำแผนที่ศึกษากลุ่มชุมชน เป็นการออกแบบที่จะต้องมองให้เป็นระบบ ถ้าเราเข้าใจตรงนี้แล้วอยากทำ ก็จะขับเคลื่อนได้ จะทำในพื้นที่ไหน นโยบายยุทธศาสตร์จะสนับสนุนอย่างไร